Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 10ης Οκτωβρίου 2013*

«Δημόσιες συμβάσεις — Οδηγία 2004/18/ΕΚ — Οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκεια — Τεχνικές ή/και επαγγελματικές ικανότητες — Άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3 — Ευχέρεια του οικονομικού φορέα να επικαλείται τις δυνατότητες άλλων φορέων — Άρθρο 52 — Σύστημα πιστοποιήσεως — Δημόσιες συμβάσεις έργων — Εθνική νομοθεσία επιβάλλουσα την κατοχή πιστοποιήσεως επαγγελματικών προσόντων η οποία να αντιστοιχεί στην κατηγορία και την αξία των εργασιών που αποτελούν το αντικείμενο της συμβάσεως — Απαγόρευση επικλήσεως των πιστοποιήσεων περισσοτέρων φορέων για εργασίες εμπίπτουσες στην ίδια κατηγορία»

Στην υπόθεση C-94/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunale amministrativo regionale per le Marche (Ιταλία) με απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Φεβρουαρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Swm Costruzioni 2 SpA,

Mannocchi Luigino DI

κατά

Provincia di Fermo,

παρισταμένης της:

Torelli Dottori SpA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, A. Rosas, E. Juhász, D. Šváby (εισηγητή) και C. Vajda, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Jääskinen

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— οι Swm Costruzioni 2 SpA και Mannocchi Luigino DI, εκπροσωπούμενες από τον C. Famiglini, δικηγόρο,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους C. Zadra και A. Tokár,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 28ης Φεβρουαρίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 47, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (ΕΕ L 134, σ. 114, και, διορθωτικό, ΕΕ L 351, σ. 44).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, των Swm Costruzioni 2 SpA (στο εξής: Swm) και Mannocchi Luigino DI, επιχειρήσεων οι οποίες έχουν συστήσει μεταξύ τους προσωρινή κοινοπραξία επιχειρήσεων (Raggruppamento Temporaneo di Imprese, στο εξής: RTI), και, αφετέρου, της Provincia di Fermo, με αντικείμενο την απόφαση της τελευταίας περί αποκλεισμού της εν λόγω RTI από διαδικασία αναθέσεως του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργων.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η αιτιολογική σκέψη 32 της οδηγίας 2004/18 έχει ως εξής:

«Προκειμένου να ευνοηθεί η πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις δημόσιες συμβάσεις, συνιστάται να συμπεριληφθούν διατάξεις σχετικά με την υπεργολαβία.»

4 Η αιτιολογική σκέψη 45 της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία προβλέπει τη δυνατότητα τα κράτη μέλη να καταρτίζουν επίσημους καταλόγους εργολάβων, προμηθευτών ή παρόχων υπηρεσιών ή να καθιερώνουν πιστοποίηση από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς καθώς και να περιλαμβάνουν τα αποτελέσματα μιας τέτοιας καταγραφής ή πιστοποιητικού στο πλαίσιο σύναψης δημοσίων συμβάσεων σε άλλο κράτος μέλος. Όσον αφορά τους επίσημους καταλόγους των εγκεκριμένων οικονομικών φορέων, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου σε περιπτώσεις που ένας οικονομικός φορέας ο οποίος αποτελεί μέρος ομίλου επικαλείται τις οικονομικές, χρηματοδοτικές ή τεχνικές δυνατότητες άλλων εταιρειών του ομίλου προκειμένου να στηρίξει την αίτηση εγγραφής του. Στην περίπτωση αυτή, εναπόκειται στον οικονομικό φορέα να αποδεικνύει ότι διαθέτει πράγματι τα μέσα αυτά καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της εγγραφής. Για τους σκοπούς της εγγραφής αυτής, ένα κράτος μέλος μπορεί να καθορίζει τα επίπεδα των απαιτήσεων που πρέπει να πληρούνται· μπορεί, παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση που ο εν λόγω φορέας επικαλείται τις χρηματοδοτικές δυνατότητες άλλης εταιρείας του ομίλου, να απαιτεί εν ανάγκη την από κοινού και χωριστά δέσμευση της εταιρείας αυτής.»

5 Το άρθρο 1, παράγραφοι 2, στοιχείο β', και 8, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/18 περιλαμβάνει τους εξής ορισμούς:

«2. [...]

β) Οι “δημόσιες συμβάσεις έργων” είναι δημόσιες συμβάσεις που έχουν ως αντικείμενο είτε την εκτέλεση, είτε συγχρόνως τη μελέτη και την εκτέλεση, εργασιών που αφορούν μία από τις δραστηριότητες που αναφέρονται στο παράρτημα I ή ενός έργου, είτε ακόμη την πραγματοποίηση, με οποιαδήποτε μέσα, ενός έργου το οποίο ανταποκρίνεται στις επακριβώς οριζόμενες από την αναθέτουσα αρχή ανάγκες. Ως “έργο”, νοείται το αποτέλεσμα ενός συνόλου οικοδομικών εργασιών ή εργασιών πολιτικού μηχανικού που προορίζεται να πληροί αυτό καθαυτό μια οικονομική ή τεχνική λειτουργία.

[...]

8. Ως “εργολήπτης”, “προμηθευτής” και “πάροχος υπηρεσιών” νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή φορέας του δημοσίου, ή κοινοπραξία αυτών των προσώπων ή/και οργανισμών, που προσφέρει αντιστοίχως την εκτέλεση εργασιών ή/και έργων, την προμήθεια προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών στην αγορά.»

6 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής:

«Οι κοινοπραξίες οικονομικών φορέων δύνανται να υποβάλλουν προσφορές ή να εμφανίζονται ως υποψήφιοι. [...]»

7 Το άρθρο 25, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Στη συγγραφή υποχρεώσεων, η αναθέτουσα αρχή μπορεί να ζητεί ή μπορεί να υποχρεώνεται από ένα κράτος μέλος να ζητήσει από τον προσφέροντα να αναφέρει στην προσφορά του το τμήμα της σύμβασης που προτίθεται να αναθέσει υπό μορφή υπεργολαβίας σε τρίτους καθώς και τους υπεργολάβους που προτείνει.»

8 Το άρθρο 44 της ίδιας οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Οι συμβάσεις ανατίθενται [...] αφού οι αναθέτουσες αρχές ελέγξουν την καταλληλότητα των οικονομικών φορέων που δεν έχουν αποκλεισθεί [...]. Ο έλεγχος της καταλληλότητας πραγματοποιείται από τις αναθέτουσες αρχές σύμφωνα με τα κριτήρια της οικονομικής και χρηματοοικονομικής επάρκειας, και των επαγγελματικών και τεχνικών γνώσεων ή ικανοτήτων που αναφέρονται στα άρθρα 47 έως 52 [...]

2. Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να απαιτούν τα ελάχιστα επίπεδα ικανοτήτων, σύμφωνα με τα άρθρα 47 και 48, τα οποία πρέπει να καλύπτουν οι υποψήφιοι και οι προσφέροντες.

Η έκταση των πληροφοριών που αναφέρονται στα άρθρα 47 και 48 καθώς και το ελάχιστο επίπεδο ικανοτήτων που απαιτείται για μια δεδομένη σύμβαση, πρέπει να είναι συνδεδεμένα και ανάλογα προς το αντικείμενο της σύμβασης.

[...]»

9 Το άρθρο 47 της οδηγίας 2004/18, με τίτλο «Οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκεια», είναι διατυπωμένο ως εξής:

«1. Η οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκεια του οικονομικού φορέα είναι δυνατόν, κατά κανόνα, να αποδεικνύεται με ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα δικαιολογητικά:

[...]

γ) δήλωση περί του ολικού ύψους του κύκλου εργασιών και, ενδεχομένως, του κύκλου εργασιών στον τομέα δραστηριοτήτων που αποτελεί το αντικείμενο της σύμβασης, για τις τρεις τελευταίες οικονομικές χρήσεις κατ' ανώτατο όριο, συναρτήσει της ημερομηνίας δημιουργίας του οικονομικού φορέα ή έναρξης των δραστηριοτήτων του, εφόσον είναι διαθέσιμες οι πληροφορίες για τον εν λόγω κύκλο εργασιών.

2. Ένας οικονομικός φορέας μπορεί, ενδεχομένως και για συγκεκριμένη σύμβαση, να στηρίζεται στις δυνατότητες άλλων φορέων, ασχέτως της νομικής φύσης των δεσμών του με αυτές. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να αποδεικνύει στην αναθέτουσα αρχή ότι θα έχει στη διάθεσή του τους αναγκαίους πόρους, παραδείγματος χάριν, με την προσκόμιση της σχετικής δέσμευσης των φορέων αυτών.

3. Υπό τις ίδιες συνθήκες, μια κοινοπραξία οικονομικών φορέων από τις αναφερόμενες στο άρθρο 4 μπορεί να στηρίζεται στις δυνατότητες των μετεχόντων στην κοινοπραξία ή άλλων φορέων.

[...]»

10 Το άρθρο 48 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Τεχνικές ή/και επαγγελματικές ικανότητες», ορίζει ότι:

1. Οι τεχνικές ή/και επαγγελματικές ικανότητες των οικονομικών φορέων αξιολογούνται και ελέγχονται σύμφωνα με τις παραγράφους 2 και 3.

2. Οι τεχνικές ικανότητες των οικονομικών φορέων μπορούν να αποδεικνύονται με έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους τρόπους, ανάλογα με τη φύση, την ποσότητα ή τη σπουδαιότητα και τη χρήση των έργων, των προμηθειών, ή των υπηρεσιών:

α) i) υποβολή καταλόγου των εργασιών που έχουν εκτελεσθεί κατά την προηγούμενη πενταετία, συνοδευόμενο[υ] από πιστοποιητικά ορθής εκτέλεσης των σημαντικότερων εργασιών. Τα πιστοποιητικά αυτά αναφέρουν το ποσό, τον χρόνο και τον τόπο εκτέλεσης των εργασιών και προσδιορίζουν εάν πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με τους κανόνες της τέχνης και εάν περατώθηκαν κανονικά· ενδεχομένως, η αρμόδια αρχή διαβιβάζει τα πιστοποιητικά αυτά απευθείας στην αναθέτουσα αρχή,

[...]

β) αναφορά του τεχνικού προσωπικού ή των τεχνικών υπηρεσιών, είτε ανήκουν απευθείας στην επιχείρηση του οικονομικού φορέα είτε όχι, ιδίως των υπευθύνων για τον έλεγχο της ποιότητας και, όταν πρόκειται για δημόσιες συμβάσεις έργων, εκείνων που θα έχει στη διάθεσή του ο εργολήπτης για την εκτέλεση του έργου·

[...]

η) δήλωση σχετικά με τα μηχανήματα, τις εγκαταστάσεις και τον τεχνικό εξοπλισμό που διαθέτει ο πάροχος υπηρεσιών ή ο εργολήπτης για την εκτέλεση της σύμβασης·

[...]

3. Ένας οικονομικός φορέας μπορεί, ενδεχομένως και για μια συγκεκριμένη σύμβαση, να στηρίζεται στις δυνατότητες άλλων φορέων, ασχέτως της νομικής φύσης των δεσμών του με αυτούς. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να αποδεικνύει στην αναθέτουσα αρχή ότι, για την εκτέλεση της σύμβασης, θα έχει στη διάθεσή του τους αναγκαίους πόρους, παραδείγματος χάριν με την προσκόμιση της δέσμευσης των φορέων αυτών να θέσουν στη διάθεση του οικονομικού φορέα τους αναγκαίους πόρους.

4. Υπό τις ίδιες συνθήκες, μια κοινοπραξία οικονομικών φορέων από τις αναφερόμενες στο άρθρο 4 μπορεί να στηρίζεται στις δυνατότητες των μετεχόντων στην κοινοπραξία ή άλλων φορέων.

[...]»

11 Το άρθρο 52 της οδηγίας 2004/18, με τίτλο «Επίσημοι κατάλογοι εγκεκριμένων οικονομικών φορέων και πιστοποίηση από οργανισμούς δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να καθιερώνουν είτε επίσημους καταλόγους εγκεκριμένων εργολάβων, προμηθευτών ή παρόχων υπηρεσιών είτε πιστοποίηση από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς πιστοποίησης.

Τα κράτη μέλη προσαρμόζουν τις προϋποθέσεις εγγραφής στους καταλόγους αυτούς, καθώς και εκείνες που αφορούν την έκδοση πιστοποιητικών από τους οργανισμούς πιστοποίησης, στο άρθρο 45, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, σημεία α' έως δ' και ζ', στο άρθρο 46, στο άρθρο 47, παράγραφοι 1, 4 και 5, και στο άρθρο 48, παράγραφοι 1, 2, 5 και 6, στο άρθρο 49 και, ενδεχομένως, στο άρθρο 50.

Τα κράτη μέλη τις προσαρμόζουν επίσης στα άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, για τις αιτήσεις εγγραφής που υποβάλλουν οικονομικοί φορείς που ανήκουν σε όμιλο και που επικαλούνται πόρους που τους διαθέτουν άλλες επιχειρήσεις του ομίλου. Αυτοί οι επιχειρηματίες πρέπει, σε αυτή την περίπτωση, να αποδεικνύουν στην αρχή που συντάσσει τον επίσημο κατάλογο ότι διαθέτουν αυτούς τους πόρους καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του πιστοποιητικού που πιστοποιεί την εγγραφή τους στον επίσημο κατάλογο και ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις συνεχίζουν να πληρούν κατά το ίδιο διάστημα τις απαιτήσεις ποιοτικής επιλογής τις προβλεπόμενες στα άρθρα που αναφέρονται στο δεύτερο εδάφιο και τις οποίες επικαλούνται οι επιχειρηματίες αυτοί για την εγγραφή τους.»

Το ιταλικό δίκαιο

12 Κατά το διάταγμα του προέδρου της δημοκρατίας αριθ. 34 της 25ης Ιανουαρίου 2000, περί καθιερώσεως συστήματος πιστοποιήσεως των προσώπων που εκτελούν δημόσια έργα σύμφωνα με το άρθρο 8 του νόμου αριθ. 109 της 11ης Φεβρουαρίου 1994 και τις διαδοχικές τροποποιήσεις του (decreto del Presidente della Repubblica n. 34 – Regolamento recante istituzione del sistema di qualificazione per gli esecutori di lavori pubblici, ai sensi dell'articolo 8 della legge 11 febbraio 1994, n. 109, e successive modificazioni, τακτικό συμπλήρωμα της *GURI* αριθ. 49, της 29ης Φεβρουαρίου 2000), το οποίο εφαρμόζεται στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, οι δημόσιες συμβάσεις έργων η αξία των οποίων υπερβαίνει τα 150 000 ευρώ μπορούν να εκτελεστούν μόνον από επιχειρήσεις που διαθέτουν τις καλούμενες πιστοποιήσεις «SOA».

13 Οι πιστοποιήσεις αυτές αντιστοιχούν σε κατηγορίες επαγγελματικών προσόντων, ανάλογα με τη φύση των οικείων εργασιών, και ανάλογα με την κλάση τους, οι δε κλάσεις καθορίζουν την αξία των συμβάσεων στις οποίες παρέχεται πρόσβαση με την πιστοποίηση.

14 Οι εν λόγω πιστοποιήσεις χορηγούνται από οργανισμούς πιστοποιήσεως, τις società organismo di attestazione, καθήκον των οποίων είναι να βεβαιώνουν, μεταξύ άλλων, ότι κάθε πιστοποιημένη επιχείρηση πληροί ένα σύνολο κριτηρίων γενικής, οικονομικής και χρηματοοικονομικής καθώς και τεχνικής και οργανωτικής φύσεως, τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για την εκτέλεση των δημοσίων έργων.

15 Από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η απαιτούμενη οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκεια αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, από κύκλο εργασιών αναφερόμενο σε εργασίες αξίας ίσης ή μεγαλύτερης του 100 % των ποσών για τα απαιτούμενα προσόντα στις διάφορες κατηγορίες. Όσον αφορά την τεχνική καταλληλότητα, απαιτείται, μεταξύ άλλων, να αποδειχθεί, για κάθε κατηγορία που συνιστά αντικείμενο απαιτήσεως περί επαγγελματικών προσόντων, αφενός, η

εκτέλεση εργασιών αξίας ίσης ή μεγαλύτερης του 90 % του ποσού της απαιτούμενης κατηγορίας και, αφετέρου, η εκτέλεση ενός, δύο ή τριών έργων των οποίων η αξία είναι ίση ή μεγαλύτερη, αντιστοίχως, του 40 %, 55 % ή 65 % του εν λόγω ποσού.

16 Το άρθρο 49 του νομοθετικού διατάγματος 163 της 12ης Απριλίου 2006, περί κώδικα δημοσίων συμβάσεων έργων, υπηρεσιών και προμηθειών κατ' εφαρμογή των οδηγιών 2004/17/ΕΚ και 2004/18/ΕΚ (decreto legislativo n. 163 – Codice dei contratti pubblici relativi a lavori, servizi e forniture in attuazione delle direttive 2004/17/CE e 2004/18/CE, τακτικό συμπλήρωμα της *GURI* αριθ. 100, της 2ας Μαΐου 2006), όπως τροποποιήθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 152 της 11ης Σεπτεμβρίου 2008 (τακτικό συμπλήρωμα της *GURI* αριθ. 231, της 2ας Οκτωβρίου 2008, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 163/2006), ορίζει ότι:

«1. Ο προσφέρων, ο οποίος μετέχει μεμονωμένως ή ως μέλος κοινοπραξίας ή ομίλου, κατά την έννοια του άρθρου 34, σε διαγωνισμό για τη σύναψη συμβάσεων έργων, προμηθειών ή υπηρεσιών μπορεί να πληροί τα κριτήρια οικονομικής, χρηματοοικονομικής, τεχνικής, οργανωτικής ικανότητας, ήτοι να αποκτήσει την πιστοποίηση […] SOA επικαλούμενος την πλήρωση των απαιτήσεων από τρίτον ή το πιστοποιητικό SOA τρίτου.

[...]

6. Όσον αφορά τα έργα, ο προσφέρων μπορεί να επικαλεσθεί τις δυνατότητες μόνο ενός τρίτου για κάθε κατηγορία επαγγελματικών προσόντων. Τα τεύχη δημοπρατήσεως μπορούν να επιτρέπουν την επίκληση των δυνατοτήτων περισσοτέρων τρίτων λόγω της αξίας της συμβάσεως ή της ιδιαιτερότητας της παροχής [...]».

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

17 Η Provincia di Fermo προκήρυξε διαγωνισμό για τη σύναψη συμβάσεως για την εκτέλεση εργασιών αποκαταστάσεως και επεκτάσεως μιας οδού, με αξία άνω του σχετικού ορίου της οδηγίας 2004/18, όπως ορίζεται στο άρθρο 7 αυτής. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας διαγωνισμού, ζητήθηκε από τους προσφέροντες να αποδείξουν τις τεχνικές και επαγγελματικές ικανότητές τους διά της υποβολής πιστοποιήσεως SOA αντιστοιχούσας στη φύση και την αξία των εργασιών που αποτελούν αντικείμενο της συμβάσεως.

18 Η RTI αποτελούμενη από τις Swm και Mannocchi Luigino DI έλαβε μέρος στον εν λόγω διαγωνισμό διά της Swm. Για την πλήρωση του όρου περί της απαιτούμενης πιστοποιήσεως SOA, η Swm επικαλέστηκε τις πιστοποιήσεις SOA δύο τρίτων επιχειρήσεων.

19 Με απόφαση της 2ας Αυγούστου 2011, η εν λόγω RTI αποκλείσθηκε από τη διαδικασία αναθέσεως λόγω της γενικής απαγορεύσεως επικλήσεως των δυνατοτήτων περισσοτέρων επιχειρήσεων για την ίδια κατηγορία επαγγελματικών προσόντων, όπως προβλέπεται στο άρθρο 49, παράγραφος 6, του νομοθετικού διατάγματος 163/2006.

20 Το Tribunale amministrativo regionale per le Marche (περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο Marches) επιλήφθηκε προσφυγής κατά της αποφάσεως αυτής.

21 Αναφέρει ορισμένες αποφάσεις εκδοθείσες επί του θέματος από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας). Συγκεκριμένα, το δεύτερο αυτό δικαστήριο έχει κρίνει, αφενός, ότι η εν λόγω απαγόρευση δεν ισχύει ως προς τις επιχειρήσεις που αποτελούν μέλη RTI οσάκις η εν λόγω κοινοπραξία είναι η ίδια υποψήφια ή προσφέρουσα. Η απόφαση αυτή στηρίζεται στη ratio legis της ευχέρειας προσφυγής στις δυνατότητες τρίτων, ήτοι στη διευκόλυνση της κατά το δυνατόν ευρύτερης συμμετοχής επιχειρήσεων σε διαγωνισμούς. Αφετέρου, το Consiglio di Stato έχει επίσης κρίνει ότι ο προσφέρων δεν μπορεί να σωρεύει τη δική του πιστοποίηση SOA και την πιστοποίηση τρίτου φορέα

προκειμένου να ανταποκρίνεται στην απαιτούμενη κλάση για δεδομένη σύμβαση. Η απόφαση αυτή εδράζεται στον σκοπό της νομοθεσίας της Ένωσης για τις δημόσιες συμβάσεις κατά τον οποίο ο κατά το δυνατόν ευρύτερος ανταγωνισμός αποσκοπεί επίσης και στην πλέον αξιόπιστη και αποτελεσματική εκτέλεση των δημοσίων συμβάσεων.

22 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Tribunale amministrativo regionale per le Marche αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 47, παράγραφος 2, της οδηγίας [2004/18] την έννοια ότι είναι, κατ' αρχήν, αντίθετη προς αυτό διάταξη κράτους μέλους, όπως η διάταξη του άρθρου 49, παράγραφος 6, του νομοθετικού διατάγματος 163/2006, η οποία απαγορεύει, πλην ειδικών περιπτώσεων [, στους οικονομικούς φορείς που συμμετέχουν σε διαδικασία αναθέσεως του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργων] την επίκληση των δυνατοτήτων περισσοτέρων τρίτων [...] για κάθε κατηγορία [επαγγελματικών προσόντων] [υπό την επιφύλαξη ότι τα] τεύχη δημοπρατήσεως μπορούν να επιτρέπουν την επίκληση των δυνατοτήτων περισσότερων τρίτων λόγω της αξίας της συμβάσεως ή της ιδιαιτερότητας της παροχής [...];»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

23 Επισημαίνεται προκαταρκτικώς ότι η εθνική διάταξη στην οποία αναφέρεται το προδικαστικό ερώτημα εφαρμόζεται τόσο ως προς τα κριτήρια οικονομικής και χρηματοοικονομικής επάρκειας όσο και ως προς τα κριτήρια τεχνικών και οργανωτικών ικανοτήτων. Εντούτοις, το άρθρο 47, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18, μόνη διάταξη της οδηγίας αυτής στην οποία αναφέρεται το προδικαστικό ερώτημα, αφορά αποκλειστικώς την οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκεια των οικονομικών φορέων που συμμετέχουν σε διαδικασία διαγωνισμού, ενώ το άρθρο 48 της εν λόγω οδηγίας, το σχετικό με τις τεχνικές και/ή επαγγελματικές ικανότητες των φορέων αυτών, περιλαμβάνει την παράγραφο 3 το περιεχόμενο της οποίας είναι κατ' ουσία όμοιο με του εν λόγω άρθρου 47, παράγραφος 2.

24 Το γεγονός ότι, από τυπικής απόψεως, ένα εθνικό δικαστήριο διατύπωσε προδικαστικό ερώτημα αναφερόμενο αποκλειστικώς σε ορισμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία που μπορεί να του είναι χρήσιμα για την εκδίκαση της υποθέσεως της οποίας έχει αυτό επιληφθεί, ασχέτως του αν στο ερώτημα ή στα ερωτήματά του γίνεται μνεία αυτών των διατάξεων (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 22ας Μαρτίου 2012, C-248/11, Nilaş κ.λπ., σκέψη 31 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

25 Επομένως, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι, με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική διάταξη όπως η επίμαχη της κύριας δίκης, η οποία απαγορεύει, κατά γενικό κανόνα, στους οικονομικούς φορείς που συμμετέχουν σε διαδικασία αναθέσεως του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργων την επίκληση, για την ίδια κατηγορία επαγγελματικών προσόντων, των δυνατοτήτων περισσοτέρων επιχειρήσεων.

26 Κατά το άρθρο 44, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/18, απόκειται στην αναθέτουσα αρχή να ελέγξει την καταλληλότητα των υποψηφίων ή προσφερόντων σύμφωνα με τα κριτήρια των άρθρων 47 έως 52 της εν λόγω οδηγίας.

27 Παρατηρείται συναφώς, αφενός, ότι το εν λόγω άρθρο 47 προβλέπει, στην παράγραφο 1, στοιχείο γ', ότι η αναθέτουσα αρχή μπορεί, μεταξύ άλλων, να ζητεί από τους υποψηφίους ή προσφέροντες να αποδεικνύουν την οικονομική και χρηματοοικονομική επάρκειά τους με δήλωση περί του ολικού κύκλου εργασιών καθώς και του κύκλου εργασιών στον τομέα δραστηριοτήτων που αποτελεί το αντικείμενο της συμβάσεως, για τις τρεις τελευταίες οικονομικές χρήσεις κατ' ανώτατο όριο.

Αφετέρου, το εν λόγω άρθρο 48, με τη σειρά του ορίζει στην παράγραφο 2, στοιχείο α′, σημείο i), ότι μπορεί να ζητηθεί από τους οικονομικούς φορείς να αποδείξουν τις τεχνικές ικανότητές τους με την υποβολή καταλόγου των εργασιών που έχουν εκτελεσθεί κατά την προηγούμενη πενταετία.

28 Κατά το άρθρο 44, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/18, η αναθέτουσα αρχή μπορεί να απαιτεί από τους υποψηφίους ή προσφέροντες να καλύπτουν τα ελάχιστα επίπεδα οικονομικής και χρηματοοικονομικής επάρκειας, καθώς και τεχνικών και επαγγελματικών ικανοτήτων, σύμφωνα με τα άρθρα 47 και 48 της οδηγίας αυτής.

29 Στο πλαίσιο αυτό, η αναθέτουσα αρχή πρέπει να λαμβάνει υπόψη το αναγνωριζόμενο από τα άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18 δικαίωμα κάθε οικονομικού φορέα να μπορεί να επικαλείται, για συγκεκριμένη σύμβαση, τις δυνατότητες άλλων φορέων, ασχέτως της φύσεως των δεσμών του με αυτούς τους φορείς, εφόσον αποδεικνύει στην αναθέτουσα αρχή ότι θα έχει στη διάθεσή του τους αναγκαίους πόρους για την εκτέλεση της συμβάσεως αυτής.

30 Παρατηρείται συναφώς, όπως επισήμανε και ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 18 των προτάσεών του, ότι η συστηματική χρήση του πληθυντικού αριθμού στις διατάξεις αυτές σημαίνει ότι οι εν λόγω διατάξεις δεν απαγορεύουν, κατ' αρχήν, στους υποψηφίους ή προσφέροντες να προσφεύγουν στις δυνατότητες περισσοτέρων τρίτων για να αποδείξουν ότι καλύπτουν τα ελάχιστα επίπεδα ικανοτήτων. A fortiori, οι εν λόγω διατάξεις δεν θεσπίζουν κατ' αρχήν απαγόρευση προσφυγής ενός υποψηφίου ή προσφέροντος στις δυνατότητες ενός ή περισσοτέρων τρίτων, επιπλέον των δικών τους δυνατοτήτων, για την πλήρωση των κριτηρίων που τάσσει η αναθέτουσα αρχή.

31 Η διαπίστωση αυτή επιρρωννύεται από σειρά διατάξεων της οδηγίας 2004/18. Συγκεκριμένα, το άρθρο 48, παράγραφος 2, στοιχείο β′, αυτής αφορά την προσφυγή στο τεχνικό προσωπικό ή στις τεχνικές υπηρεσίες, αδιακρίτως, είτε ανήκουν απευθείας στην επιχείρηση του οικείου οικονομικού φορέα είτε όχι, τους οποίους, όμως, ο φορέας αυτός θα έχει στη διάθεσή του για την εκτέλεση του έργου. Ομοίως, το σημείο η′ της εν λόγω παραγράφου 2 αναφέρεται στα μηχανήματα, τις εγκαταστάσεις και τον τεχνικό εξοπλισμό που διαθέτει η επιχείρηση για την εκτέλεση της συμβάσεως, άνευ οποιουδήποτε περιορισμού ως προς τον αριθμό των φορέων που θα προσφέρουν τα μέσα αυτά. Επίσης, υπό την αυτή έννοια, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής επιτρέπει στις κοινοπραξίες οικονομικών φορέων να μετέχουν σε διαδικασίες αναθέσεως του αντικειμένου δημοσίων συμβάσεων χωρίς να προβλέπει περιορισμό ως προς τη σώρευση των ικανοτήτων, όπως και το άρθρο 25 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει σχετικά με την προσφυγή σε υπεργολάβους χωρίς να μνημονεύει σχετικό περιορισμό.

32 Τέλος, το Δικαστήριο έχει ρητώς επισημάνει την ευχέρεια οικονομικού φορέα να διαθέσει, προς εκτέλεση συμβάσεως, μέσα που ανήκουν σε έναν ή περισσότερους άλλους φορείς, ενδεχομένως επιπλέον των δικών του μέσων (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 2ας Δεκεμβρίου 1999, C-176/98, Holst Italia, Συλλογή 1999, σ. I-8607, σκέψεις 26 και 27, καθώς και της 18ης Μαρτίου 2004, C-314/01, Siemens και ARGE Telekom, Συλλογή 2004, σ. I-2549, σκέψη 43).

33 Πρέπει, επομένως, να θεωρηθεί ότι η οδηγία 2004/18 επιτρέπει τη σώρευση των δυνατοτήτων περισσοτέρων οικονομικών φορέων για την πλήρωση των ελαχίστων απαιτήσεων ικανότητας που θέτει η αναθέτουσα αρχή στο μέτρο που αποδεικνύεται στην αρχή αυτή ότι ο υποψήφιος ή προσφέρων ο οποίος επικαλείται τις δυνατότητες ενός ή περισσοτέρων άλλων φορέων θα έχει πράγματι στη διάθεσή του τα μέσα αυτών τα οποία είναι αναγκαία για την εκτέλεση της συμβάσεως.

34 Μια τέτοια ερμηνεία συνάδει προς τον σκοπό του ανοίγματος των δημοσίων συμβάσεων στον ευρύτερο δυνατό ανταγωνισμό, τον οποίο επιδιώκουν οι σχετικές με το αντικείμενο αυτό οδηγίες προς όφελος όχι μόνον των οικονομικών φορέων αλλά και των αναθετουσών αρχών (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009, C-305/08, CoNISMa, Συλλογή 2009, σ. I-12129, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Περαιτέρω, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα

σημεία 33 και 37 των προτάσεών του, μπορεί επίσης να διευκολύνει την πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις δημόσιες συμβάσεις, σκοπό τον οποίο ομοίως επιδιώκει η οδηγία 2004/18, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 32.

35 Βεβαίως, δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι υπάρχουν εργασίες με ιδιαιτερότητες οι οποίες απαιτούν ικανότητα η οποία δεν μπορεί να προκύψει ως άθροισμα της ελάσσονος ικανότητας περισσότερων. Στην περίπτωση αυτή, η αναθέτουσα αρχή ευλόγως μπορεί να απαιτήσει το ελάχιστο επίπεδο της οικείας ικανότητας να καλύπτεται από έναν μόνον οικονομικό φορέα ή, ενδεχομένως, από περιορισμένο αριθμό οικονομικών φορέων, σύμφωνα με το άρθρο 44, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2004/18, στον βαθμό που η απαίτηση αυτή είναι συνδεδεμένη και ανάλογη με το αντικείμενο της επίμαχης συμβάσεως.

36 Πάντως, δεδομένου ότι η περίπτωση αυτή αποτελεί εξαίρεση, δεν συνάδει προς την οδηγία 2004/18 να επιβάλλει το εθνικό δίκαιο την εν λόγω απαίτηση ως γενικό κανόνα, όπως συμβαίνει στην περίπτωση διατάξεως ανάλογης με το άρθρο 49, παράγραφος 6, του νομοθετικού διατάγματος 163/2006.

37 Το γεγονός ότι, εν προκειμένω, η εκτίμηση του επιπέδου ικανοτήτων ενός οικονομικού φορέα, όσον αφορά την αξία των δημοσίων συμβάσεων έργων στις οποίες έχει πρόσβαση ο φορέας αυτός, προκαθορίζεται με γενικό τρόπο στο πλαίσιο εθνικού συστήματος πιστοποιήσεως ή εγγραφής σε καταλόγους δεν ασκεί συναφώς επιρροή. Πράγματι, η δυνατότητα που παρέχεται στα κράτη μέλη, από το άρθρο 52 της οδηγίας 2004/18, να προβλέπουν ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να τύχει εφαρμογής μόνον υπό τον όρο της τηρήσεως άλλων διατάξεων της οδηγίας αυτής, και δη των άρθρων 44, παράγραφος 2, 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, αυτής.

38 Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18, σε συνδυασμό με το άρθρο 44, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική διάταξη όπως η επίμαχη της κύριας δίκης, η οποία απαγορεύει, κατά γενικό κανόνα, στους οικονομικούς φορείς που συμμετέχουν σε διαδικασία αναθέσεως του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργων την επίκληση, για την ίδια κατηγορία επαγγελματικών προσόντων, των δυνατοτήτων περισσοτέρων επιχειρήσεων.

Επί των δικαστικών εξόδων

39 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαίνεται:

Τα άρθρα 47, παράγραφος 2, και 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, σε συνδυασμό με το άρθρο 44, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική διάταξη όπως η επίμαχη της κύριας δίκης, η οποία απαγορεύει, κατά γενικό κανόνα, στους οικονομικούς φορείς που συμμετέχουν σε διαδικασία αναθέσεως του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργων την επίκληση, για την ίδια κατηγορία επαγγελματικών προσόντων, των δυνατοτήτων περισσοτέρων επιχειρήσεων.

(υπογραφές)